Z WARSZTATU PRAKTYKA

Anita Tomanek

Biblioteka Śląska w Katowicach

e-mail: Anita.Tomanek@bs.katowice.pl

<https://orcid.org/0000-0002-7675-308X>

Obsługa bazy Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej – jej zawartość oraz funkcjonalności

Abstrakt: Tematem artykułu jest obsługa bazy Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej, jej zawartość i funkcjonalności. Przedstawiony został schemat działania i możliwości wyszukiwawcze, jakie daje baza. Omówiono dostępne opcje wyszukiwania, przechowywania i przetwarzania pozyskanych informacji, a także możliwości przygotowywania zestawień bibliograficznych. Bazę umiejscowiono wśród innych elementów systemu bibliograficznego tworzonego w Bibliotece Śląskiej. Zalicza się do niego m.in. opracowywane od 1936 r. w katowickiej księgarni bibliografie Śląska, które stanowią tradycyjne i nowoczesne, elektroniczne źródła informacji o regionie. W tekście zaprezentowano historyczne i współczesne rozwiązania stosowane w zakresie tworzenia bibliografii Śląska. Przedstawiono możliwości, jakie daje oddana do rąk użytkowników w 2017 r. baza: tworzenie sieciowych połączeń między rekordami bibliograficznymi a pełnymi tekstami zamieszczanymi w bibliotekach cyfrowych oraz powiązanie z innymi hasłami w niezależnych systemach informacji regionalnej. Scharakteryzowano możliwości łączenia bazy bibliograficznej i katalogu bibliotecznego w zakresie jednoczesnego wyszukiwania interesującego tematu.

Keyword: Baza bibliograficzna. Bibliografia regionalna. Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej. Biblioteka cyfrowa. Biblioteka Śląska w Katowicach. Digitalizacja. Dostęp online. Linkowanie. Opis bibliograficzny. Publikacja cyfrowa

Wprowadzenie

Baza Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej (dalej: Baza BRBS), zaprojektowana przez Sygnity Business Solutions S.A., została udostępniona czytelnikom 26 stycznia 2017 r. Stanowi zatem stosunkowo nowe

narzędzie bibliograficzne, warte omówienia w celach instruktażowych i typowo dydaktycznych. W dalszej części artykułu przedstawiono schemat jego działania, możliwości wyszukiwawcze, zawartość i funkcjonalności. Takie monograficzne ujęcie tematu wiąże się również z celami promocyjnymi. Twórcom bazy zależy bowiem na jak najszerszym rozpropagowaniu BRBS jako produktu Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Ta elektroniczna baza ma stanowić kompletne źródło informacji śląskoznawczej, co jest warunkowane wcześniejszymi pracami bibliograficznymi podejmowanymi w katowickim ośrodku. Warto więc pokrótce przypomnieć historię tworzonych w Bibliotece bibliografii Śląska (dzieje te są przedmiotem licznych opracowań, np.: Bątkiewicz, 2001; Magiera, 2017). Należy cofnąć się do okresu międzywojennego, kiedy zapoczątkowane zostały prace nad pierwszą bibliografią. To właśnie wtedy, w 1933 r. przy Bibliotece Sejmu Śląskiego powołano do życia Komitet Bibliograficzny w celu tworzenia bibliografii terytorialnej, która byłaby „ważną pomocą bibliograficzną w badaniach nad zagadnieniami śląskimi i szczególnym zadaniem regionalnym Biblioteki” (*Sprawozdanie*, [1938], s. 17). Efektem tych działań był opublikowany w 1936 r. pierwszy zeszyt bibliografii Śląska, zatytułowany „Wykaz Literatury Bieżącej o Śląsku”, zawierający opisy dokumentów wydanych w 1935 r. Został on opracowany pod redakcją Jacka Koraszewskiego, przy współpracy Marty Pampuchówny i Ludwika Brożka¹ (*Sprawozdanie*, [1938], s. 5; *Sprawozdanie*, [1939], s. 2–3). W bibliografii tej odnotowywano dokumenty dotyczące Śląska z każdej dziedziny nauki, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń kulturalnych, społecznych i politycznych w językach: polskim, niemieckim, francuskim i czeskim. Ukazywała się regularnie do 1939 r.² w formie kwartalnych zeszytów zaopatrzonych w indeksy. Prace nad „Wykazem” przerwał wybuch wojny. Lata 1939–1945 i okres powojenny nie sprzyjały wznowieniu prac bibliograficznych.

Do tematu opracowania bibliografii retrospektywnej Śląska powrócono w 1953 r. na I Konferencji Naukowej Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (*Pierwsza*, 1956). Podjęto wówczas decyzję o utworzeniu dwóch ośrodków biblio-

¹ W kolejnych latach grono współpracowników powiększyło się o cztery osoby. Według *Sprawozdania Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1937* nad „Wykazem” pracowali ponadto: Franciszek Prus, Alfred Piecha, Franciszek Szymiczek i Regina Roguszczaówna. Te same osoby zostały także wymienione w *Sprawozdaniu* za rok 1938.

² Ukazały się następujące zeszyty: 1–4 (1935), 1–4 (1936), 1–4 (1937), 1–4 (1938), 1 (1939); roczniki 1938 i 1939 bez skorowidza systematycznego i alfabetycznego.

graficznych – we Wrocławiu i w Katowicach. Dokonano także podziału prac, co miało służyć wyeliminowaniu ich dublowania – Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu miała zająć się przygotowaniem bibliografii śląskich druków polskich i Polski dotyczących od XV do XVIII w., natomiast Biblioteka Śląska w Katowicach – przygotowaniem druków z XIX i XX w. Prac jednak nie podjęto. Dopiero po kolejnej konferencji poświęconej problematyce bibliografii regionalnej ziem zachodnich, zorganizowanej w 1960 r. przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej w Warszawie (*Materiały*, 1968), w Bibliotece Śląskiej rozpoczęto prace nad bieżącą bibliografią terytorialną Śląska. Działania zaowocowały wydaniem w 1963 r. pierwszego rocznika „Bibliografii Śląska” za rok 1960. W efekcie długotrwałych braków kadrowych i finansowych opracowywanie poszczególnych roczników przedłużało się. Ostatni tom za 1989 r. ukazał się dopiero w 2011 r. W sumie przez 48 lat wydano 30 roczników za lata 1960–1989 (opublikowanych w latach 1963–2011). Ostatni tom daleki był od aktualności – ukazał się 12 lat od daty nominalnej rocznika. Podjęto wówczas decyzję o zaprzestaniu kontynuacji prac w takim zakresie.

Zachodzące w Polsce zmiany ustrojowe wpłynęły na rejestrowanie w bibliografiach nowych treści i typów dokumentów. Należy pamiętać, że „Bibliografia Śląska” uwzględniała niemal wszystkie typy dokumentów dotyczących Śląska w historycznych granicach (od Zielonej Góry po Maków Podhalański). W tym czasie niezależnie od Biblioteki Śląskiej wiele ośrodków opracowywało już własne, lokalne bibliografie (np. Bielsko-Biała, Opole, Wrocław). „Bibliografia Śląska”, uwzględniająca tematykę dotyczącą województw: bielskiego, częstochowskiego, jeleniogórskiego, katowickiego, legnickiego, opolskiego, wałbrzyskiego, wrocławskiego oraz wielu miejscowości, które na przestrzeni lat zmieniały swoją przynależność administracyjną do różnych województw, powielaby tylko zawarte w nich informacje. W związku z tym zapadła decyzja, że 1989 rok będzie ostatnim opracowanym rocznikiem. Tymczasem ze względu na opóźnienia w opracowywaniu „Bibliografii Śląska”, podjęto prace nad „Bibliografią Województwa Śląskiego”, z założenia mającą charakter bardziej bieżący i lokalny. Decyzję ułatwiło przeprowadzenie w 1999 r. reformy administracyjnej – w skład województwa śląskiego włączono wówczas wcześniejsze województwa: bielskie, częstochowskie i katowickie. Niestety, braki finansowo-kadrowe kolejny raz spowodowały, że ukazały się tylko 4 tomy za lata 1999–2002 (wydane w latach 2003–2015). W 2018 r. zakończono prace nad rocznikiem 2003 i rozpoczęto opracowywanie kolejnego. Aby maksymalnie wykorzystać czas i pracę bibliografów, w roku tym postanowiono, że

„Bibliografia Województwa Śląskiego” nie będzie już ukazywała się w wersji drukowanej. Czas, jaki pracownicy Działu Zbiorów Śląskich sporządzający bibliografię regionalną poświęcali na przygotowanie rocznika do druku (prace redakcyjno-korektorskie), zostanie przeznaczony na opracowywanie kolejnego tomu. Podejmując taką decyzję, położono nacisk na kompletność wspomnianej Bazy BRBS. Natomiast by uzyskać ciągłość informacji zawartych w bibliografiach Śląska i Bazy BRBS, należy jeszcze uzupełnić lata 1990–1998 z terytorium województwa katowickiego oraz lata 2004–2005 z terytorium województwa śląskiego.

Trzecią, najbardziej aktualną bibliografią regionalną opracowywaną w Bibliotece Śląskiej jest „Bibliografia Bieżąca Województwa Śląskiego”³. Ukazuje się na bieżąco od 2006 r. i od początku wszystkie rekordy ujmowane są w Bazie BRBS. Ponadto wprowadzane są do niej opisy bibliograficzne tworzonych w Dziale Zbiorów Śląskich: kwerend, zestawień i bibliografii tematycznych (zarówno podmiotowych, jak i przedmiotowych).

Wszystkie wymienione bibliografie wchodzi w skład Śląskiej Bazy Naukowej tworzonej w Bibliotece Śląskiej (Kowalska, Kaczmarek, 2015; Lis, 2015). Baza ta to regionalny klaster informacyjny skupiający niezależne, lecz powiązane ze sobą multimedialne serwisy sieciowe prezentujące informacje regionalne w postaci tekstów, ikonografii, filmów, plików dźwiękowych i rekonstrukcji 3D, a dotyczące wiadomości ogólnych, danych biograficznych i geograficzno-historycznych. Można w nich również odnotowywać materiały zamieszczane na stronach WWW. W klastrze docelowo znajdują się serwisy tworzone przez Bibliotekę Śląską (katalog elektroniczny OPAC, Śląska Biblioteka Cyfrowa wraz z Biblioteką Cyfrową Biblioteki Śląskiej, Encyklopedia Województwa Śląskiego, Podręcznik Edukacji Regionalnej oraz wspomniane już bibliografie Śląska, a zatem również Baza BRBS) i planowane, mające powstać w Instytucie Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej (Śląska Baza Biograficzna i Śląski Słownik Geograficzno-Historyczny) (*Projekty*).

³ W 2018 r. ukazał się ostatni drukowany zeszyt ujmujący opisy dotyczące pierwszego kwartału 2018 r.

Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej – charakterystyka ogólna

Baza BRBS to ostatnie uruchomione w Bibliotece Śląskiej elektroniczne źródło informacji o Śląsku. W 1998 r. na potrzeby tworzonej bibliografii regionalnej zakupiono system komputerowy PROMAX, a w 2012 r. – PROLIB, dzięki którym w Bazie BRBS dostępne są wprowadzane opisy bibliograficzne niektórych roczników bibliografii („Bibliografia Śląska” – 1988 i 1989; „Bibliografia Województwa Śląskiego” – od 2000; „Bibliografia Bieżąca Województwa Śląskiego” – całość, od 2006 r.). Niestety, programy te nie były wyposażone w moduł OPAC umożliwiający prezentowanie Bazy BRBS czytelnikom. Dopiero fundusze pozyskane z projektu „Poszerzenie i usprawnienie dostępu do zasobów ŚBC wraz z digitalizacją i udostępnieniem piśmiennictwa regionalnego” (Magiera, 2017) dały możliwość zakupu i instalacji oprogramowania OPAC. W ramach harmonogramu prac wynikających z realizacji projektu, na 2017 r. zaplanowano m.in. retrokonwersję opisów bibliograficznych zawartych w „Wykazie Literatury Bieżącej o Śląsku” z lat 1935–1939, a także powiązanie ich z dokumentami źródłowymi zamieszczonymi w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej oraz innych polskich i zagranicznych bibliotekach cyfrowych. Dzięki tym działaniom w Bazie BRBS znalazło się 4927 opisów bibliograficznych i 3448 linków odsyłających do pełnych tekstów tworzonych w okresie międzywojennym. Uruchomiona w styczniu 2017 r. Baza BRBS zawierała około 88 000 rekordów. Według stanu na 1 grudnia 2018 r. jest ich 110 631, a z jej zasobów skorzystano już 20 757 razy (według wskazania licznika wejść na stronę).

Dostęp do Bazy BRBS jest możliwy na kilka sposobów: poprzez bezpośredni alias (<http://bibliografia.bs.katowice.pl>), ze strony głównej Biblioteki Śląskiej (<http://bs.katowice.pl>) w zakładce *Bibliografia* lub poprzez baner, który informuje o nowościach wprowadzanych w księżnicy. W zakładce *O bibliotece* znajduje się podstrona *Bibliografia regionalna*, gdzie zamieszczono podstawowe dane dotyczące opracowywanych w Bibliotece bibliografii, a także podlinkowane informacje ułatwiające użytkownikom przemieszczenie się bezpośrednio do Bazy BRBS lub do egzemplarzy bibliografii zamieszczonych w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Wszystkie wydrukowane bibliografie, z których opisy nie zostały jeszcze przekonwertowane do Bazy BRBS, dostępne są na miejscu w czytelnich lub do wypożyczenia przez zamówienie ich w katalogu PROLIB. Do wersji cyfrowej (w formacie .pdf) dostęp można także uzyskać bezpośrednio poprzez stronę Śląskiej Biblioteki

Cyfrowej (<http://sbc.org.pl>). Wskazane byłoby przeprowadzenie pełnej retrokonwersji wszystkich opracowanych bibliografii Śląska do Bazy BRBS (około 150 000 rekordów), jednak przy obecnym stanie zatrudnienia⁴ jest to niemożliwe. Być może w przyszłości będzie można zastosować rozwiązanie podobne do tego, jakie przyjęto w bibliografii narodowej Czech, poddając ją retrokonwersji. Objęto nią ponad 400 000 opisów zgromadzonych w bibliografiach sporządzanych przez różne instytucje. Opisy te za pomocą skanerów i specjalnie opracowanej do tego celu technologii RETROKON (Siwecka, 2015, s. 243–246) zostały wprowadzone do elektronicznej bazy. Wraz z postępem technicznym pojawiają się coraz to nowe rozwiązania, więc być może w niedalekiej przyszłości możliwe będzie udostępnienie kompletnej Bazy BRBS.

W Bazie BRBS zamieszczane są opisy materiałów ukazujących się od początku XIX w. Odnutowywane są prawie wszystkie typy dokumentów: wydawnictwa zwarte (książki, broszury); wydawnictwa ciągłe (czasopisma, serie wydawnicze wyższych uczelni); zbiory specjalne (dokumenty kartograficzne, ikonograficzne, elektroniczne, dźwiękowe, rękopisy, filmy, dokumenty życia społecznego); dokumenty niesamodzielne wydawniczo (artykuły z czasopism, rozdziały z książek); a także sporadycznie strony WWW (zaopatrzone w link dostępu oraz datę dostępu do strony w chwili sporządzania opisu bibliograficznego).

Baza BRBS opracowywana jest w systemie PROLIB (na temat najnowszych rozwiązań programu zob.: Kamińska-Wolny, Kurpiel, Henne, 2017), dlatego też moduł OPAC WWW oraz jego funkcjonalność zbliżone są do katalogu bibliotecznego OPAC WWW Biblioteki Śląskiej. Z Bazy BRBS można skorzystać poprzez dwa niezależne wejścia. Jedno to OPAC WWW, przeznaczony tylko do odczytu opisów bibliograficznych dla wszystkich użytkowników, dostępny poprzez sieć internetową; drugie to Bibliografia M21 – moduł przeznaczony do wprowadzania rekordów, obsługiwany poprzez sieć wewnętrzną przez pracowników na terenie placówki. Zarówno OPAC WWW, jak i Bibliografia M21 są dodatkowymi modułami usprawniającymi pracę wybranych, bardziej złożonych obszarów działalności Biblioteki. Baza BRBS została nazwana w sposób bardzo fachowy, jednak niezbyt zrozumiały dla użytkowników: OPAC WWW – Bibliografia M21. Termin „OPAC WWW” oznacza, że wykorzystywany jest publiczny elektroniczny katalog zbiorów dostępnych w Bazie BRBS (niekoniecznie będących własnością

⁴ Bibliografię regionalną przygotowują cztery osoby; do ich obowiązków należy również prowadzenie kwerend, organizowanie wystaw, pełnienie dyżurów w czytelni Działu Zbiorów Śląskich.

Biblioteki Śląskiej)⁵. Drugi człon nazwy: „Bibliografia M21” informuje, że jest to tematyczna baza danych, przygotowywana przez pracowników Biblioteki Śląskiej. W bazie tej znajdują się opisy bibliograficzne zawierające informacje na temat dokumentów dotyczących Śląska, zapisane w formacie MARC21. Aby ułatwić użytkownikom zapamiętanie nazwy, zmieniono ją na następującą: „Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej”. Pełna nazwa i logo Biblioteki Śląskiej (ilustracja 1) widnieją w lewym górnym rogu Bazy BRBS, bez względu na miejsce pracy z narzędziem.

Ilustracja 1. Logo Bazy BRBS

Źródło: *(Bibliografia)*.

Zawartość bazy i wyszukiwanie

Baza BRBS jest nową wersją PROWEB – publicznego katalogu bibliograficznego umożliwiającego przeszukiwanie, prezentację, gromadzenie i tworzenie zestawień bibliograficznych (np. regionalnych czy tematycznych). Oprócz dotychczasowych funkcjonalności katalogu PROWEB wprowadzone zostały: format MARC21⁶, nowoczesne mechanizmy nawigacji na stronach, możliwość jednoczesnego przeszukiwania indeksów, przeglądania wydzielonych podbaz, odsyłania do bazy katalogowej i egzemplarzy Biblioteki Śląskiej oraz zasobów cyfrowych różnych bibliotek (polskich i zagranicznych), generowania raportów bibliograficznych z poziomu przeglądarki, a także inne funkcjonalności spójne z OPAC WWW. Baza BRBS jest dostępna online 24 godziny na dobę.

Interfejs Bazy BRBS jest intuicyjny i łatwy w obsłudze. Występuje w wersji polsko- i anglojęzycznej (ilustracja 2). Preferencję językową można ustawić poprzez wybór ikony w prawym górnym rogu. Poniżej znajdują się ikony, dzięki którym można ustawić indywidualne opcje

⁵ Dostępnych zarówno w formie drukowanej, czyli fizycznie będących w posiadaniu Biblioteki Śląskiej, jak i w formie elektronicznej – Biblioteka nie dysponuje wówczas fizycznym egzemplarzem, jednak jest on dostępny w zasobach cyfrowych innej instytucji. Jest to odnotowywane poprzez podanie linku przy opisie bibliograficznym.

⁶ Od lat sześćdziesiątych XX w. używano formatu MARC, od 1997 r. na świecie stosowany jest MARC21.

związane z wyglądem Bazy BRBS. Konieczność dostosowania programu do standardu WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) spowodowała, że twórcy zwrócili uwagę na odpowiednią jakość i wielkość czcionki oraz kontrast strony, co ułatwia jej przeglądanie użytkownikom z dysfunkcjami wzroku. W prawym górnym rogu znajduje się także ikona pomocy do programu.

Ilustracja 2. Inicjujący ekran Bazy BRBS

Źródło: (*Bibliografia*).

Po uruchomieniu Bazy BRBS użytkownik w pierwszej kolejności dokonuje wyboru podbazy (ilustracja 3). Wybór podbazy *Wszystkie* daje możliwość przeszukiwania całej Bazy BRBS bez zawężeń. *Bibliografia Śląska* zawiera opisy zamieszczone w „Bibliografii Śląska” za lata 1988 i 1989, opisy sporadycznie wprowadzane w drodze retrokonwersji z drukowanych roczników za lata 1960–1987, a także opisy odnoszące się do całego Śląska bez względu na rok wydania. *Bibliografia Województwa Śląskiego (od 1999)* to zawartość publikowanych „Bibliografii Województwa Śląskiego” oraz „Bibliografii Biejącej Województwa Śląskiego” obejmujących to terytorium. Podbazy dotyczące okresu międzywojennego to: *Górny Śląsk 1918–1939 (opracowania)*, *Górny Śląsk 1918–1939 (źródła)*⁷ oraz *Instytucje kultury 1918–1939*. Podbazę *Indeks ikonograficzny* tworzą wszelkie dokumenty ikonograficzne (fotografie, grafiki, pocztówki, rysunki) przedstawiające zarówno wizerunki osób, jak i krajobrazy czy obiekty dotyczące Śląska. Są to dokumenty samoistne, ale także ilustracje pochodzące z wydawnictw zwartych oraz czasopism. *Katalog czasopism śląskich (Katalog, 2017)* zawiera przede

⁷ Początkowo na potrzeby projektu baza została nazwana tak jak retrokonwertowana bibliografia „Wykaz Literatury Biejącej o Śląsku”. Po zakończonym projekcie rozszerzono zasięg chronologiczny z lat 1935–1939 na cały okres międzywojenny i zmieniono jej nazwę.

wszystkim opisy czasopism, docelowo znajdą się w nim również sprawozdania, biuletyny, kalendarze czy jednodniówki będące w posiadaniu Biblioteki Śląskiej, które nie zostały jeszcze szczegółowo opracowane w katalogu księżnicy. Ostatnia podbaza, *Pracownia Ślōnskij Gōdki*⁸, gromadzi opisy bibliograficzne utworów napisanych w gwarze śląskiej, bez względu na jej lokalną odmianę. Listę podbaz można modyfikować – dodawać je, łączyć, usuwać, zmieniać ich nazwy. Tych czynności dokonuje bibliotekarz posiadający stosowne uprawnienia. Zmiany podbazy bibliograficznej można wprowadzać na każdym etapie pracy, wybierając właściwą z listy zamieszczonej na górnej belce.

Ilustracja 3. Podbazy

Źródło: (*Bibliografia*).

Po dokonaniu wyboru podbazy użytkownik otrzymuje standardowy formularz wyszukiawczy w systemie PROLIB (ilustracja 4).

Ilustracja 4. Formularz wyszukiawczy

Źródło: (*Bibliografia*).

⁸ Do listopada 2018 r. baza nazywała się *Po śląsku*.

Prócz ikon znajdujących się na ekranie inicjującym pracę w Bazie BRBS, w prawym górnym rogu zamieszczone zostały dodatkowe ikony:

- *Schowek* – ikona po prawej stronie ekranu służy do przeglądania jego zawartości, usuwania rekordów, drukowania bądź zapisywania na dysku przygotowanych zestawień, wysyłania ich na dowolny adres pocztą elektroniczną. Opisy można dodawać tylko poprzez ikonę z lewej strony ekranu, która pojawia się w trakcie przeszukiwania Bazy BRBS;
- *Informacje biblioteki* – załączono tu link do podstrony Biblioteki Śląskiej *Bibliografia regionalna* zawierającej najważniejsze informacje o tworzonych w ksiąźnicy bibliografiach, a także linki do wersji cyfrowych (w formacie .pdf) umieszczonych w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej i Bazie BRBS. Kolejny link odsyła do podstrony Biblioteki – Źródła cyfrowe z adresami najważniejszych baz, katalogów, spisów i zasobów cyfrowych różnych instytucji w Polsce oraz baz dostępnych na miejscu w ksiąźnicy. Znajduje się tu także, do korespondencji, adres osoby opracowującej bibliografię regionalną, informacja na temat bibliografii Śląska, które zostały opracowane i wydrukowane, jednak nie wprowadzono ich do Bazy BRBS, oraz odesłanie do nich;
- *Logowanie/Wylogowanie z systemu* – z Bazy BRBS można korzystać anonimowo, możliwe jest wówczas przeszukiwanie jej, wysyłanie gotowych zestawień pocztą elektroniczną, drukowanie bądź zapisywanie w pliku. Wyszukane rekordy można także dodawać do *Schowka*. Jednak po zakończeniu pracy w Bazie BRBS i zakończeniu sesji wszystkie dane zostają utracone.

Ilustracja 5. Opcja dodatkowa dla użytkowników zalogowanych
Źródło: (*Bibliografia*).

Do systemu (ilustracja 5) mogą zalogować się czytelnicy Biblioteki Śląskiej (wymagany jest numer karty bibliotecznej), którzy zgłoszą chęć posiadania konta w Bazie BRBS⁹. Posiadając aktywne konto, użytkownicy mogą korzystać z tych samych opcji co użytkownicy

⁹ Hasło dostępu do bazy można otrzymać bezpośrednio w Dziale Zbiorów Śląskich Biblioteki Śląskiej, gdzie przygotowywana jest bibliografia regionalna, telefonicznie lub pod adresem: <http://bibliografia@bs.katowice.pl>.

anonimowi. Ponadto mają dostęp do swoich danych osobowych – mogą samodzielnie dokonać zmiany hasła do konta oraz adresu e-mail według załączonych formularzy. Mogą również przejrzeć historię aktywności w Bazie BRBS. Dotyczy to jednak tylko aktualnie trwającej sesji, dzięki której użytkownik może odtworzyć swoją historię pracy w systemie. Po wygaśnięciu lub zakończeniu sesji *Historia wyszukiwań* (ilustracja 6) zostaje usunięta.

Lp.	Kryterium wyszukiwawcze	Liczba odpowiedzi
1.	[01. Opis bibliograficzny] w gwarze śląskiej	9
2.	[02. Tytuł / Title] haryns	16
3.	[10. Autor / Author] wasylewski	2
4.	[12. Hasła przedmiotowe / Subject word] powstanie 1921 r. śląskie	19
5.	[Kartofelka] czasopisma z lat 1939-1945	21
6.	[Rok wydania] 1939	382
7.	[Sygnatura] 4421	1
8.	[Wyszukiwanie wg tytułu czasopisma i roku] pol* zach* 1939	20

Ilustracja 6. Historia wyszukiwań według różnych kryteriów

Źródło: (*Bibliografia*).

Zalogowanie do systemu pozwala na zachowywanie strategii wyszukiwań użytkownika oraz modyfikowanie danych osobowych. Dzięki zakładce *Strategia* (ilustracja 7) można zachowywać wyniki wyszukiwania w systemie po wylogowaniu. To użytkownik decyduje o momencie usunięcia zapisanych wyników. Zakładka ta umożliwia wielostronne wyszukiwanie informacji w Bazie BRBS, które można zapisywać (jako *Nowe*), usuwać i łączyć (stosując operatory logiczne: „i”, „lub”, „oprócz”; powstaje wówczas nowa strategia). Opcja *Odśwież* powoduje modyfikację wyniku – jeżeli do Bazy BRBS dopisane zostały nowe rekordy, które uzupełniają zapisaną strategię, to po użyciu tego przycisku uzupełnią one zasób zestawienia. Natomiast jeżeli zostały usunięte, to w strategii również będą niewidoczne (wynik pierwotnego wyszukiwania zostanie pomniejszony). Suma odnalezionych rekordów odpowiadających zapytaniu użytemu w strategii podawana jest w nawiasie okrągłym. Zapisane strategie można ograniczyć poprzez: ciąg znaków, język wydania, kraj wydania, kod odpowiedzialności, rok wydania, typ dokumentu, podbazę lub kryterium formalne. Należy wówczas zaznaczyć rodzaj ograniczenia i w zależności od jego typu

wpisać żądany ciąg znaków (np. 1982) lub wybrać odpowiednią wartość ze słownika, np. niemiecki (ger), a następnie zaznaczyć strategię, która ma zostać ograniczona. Wynik zostanie zapisany jako odrębna, nowa strategia, a jej opis można w każdym momencie samodzielnie zmienić. Po wyświetleniu wyniku można przeglądać całą zapisaną strategię i np. usuwać zbędne, pojedyncze rekordy. Zapamiętane strategie są wyświetlane w postaci listy. Przyporządkowane są im numery zgodnie z kolejnością ich powstawania. Każda kolejna strategia umieszczana jest na początku listy. W drugiej kolumnie znajdują się okienka, które należy zaznaczyć, jeżeli użytkownik chce pracować na danym wyniku wyszukiwania. Trzecia kolumna to opis strategii wraz z nazwą przeszukiwanego indeksu i liczbą rekordów. Opis można zmienić poprzez wybór opcji *Zmień opis* znajdujący się w czwartej kolumnie.

Ilustracja 7. Przykłady różnych opcji strategii wyszukiwawczych

Źródło: (*Bibliografia*).

Bazę BRBS można także przeszukiwać według kryterium *Nowości* (ilustracja 8) – zasięg chronologiczny wyznacza tu nie rok wydania, lecz rok wpływu do Bazy BRBS. Według dodatkowych kryteriów przeszukiwanie można zawęzić do: chronologii rejestracji dokumentów w Bazie BRBS na 0–100 dni, typu dokumentu oraz roku wydania.

Ilustracja 8. Wyszukiwanie według kryterium „Nowości”

Źródło: (*Bibliografia*).

Formularz wyszukiwawczy daje możliwość przeszukiwania Bazy BRBS według różnych opcji. Podstawowa forma wyszukiwania odbywa się za pomocą indeksów wyszukiwawczych (ilustracja 9), których wykaz i kolejność zostały ustalone przez bibliotekarzy zajmujących się opracowywaniem Bazy BRBS, w nawiązaniu do wytycznych Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (np. w zakresie używanej w indeksach terminologii). Pierwszym indeksem umieszczonym na liście jest „Opis bibliograficzny”, dzięki któremu przeszukiwane są wszystkie pola uzupełnione w formacie podczas tworzenia rekordu. Następnie do wyboru użytkowników zamieszczono kolejno indeksy: „Tytuł”, „Autor”, „Hasła przedmiotowe”, „Kartoteka”, „Rok wydania”, „Sygnatura”, oraz „Wyszukiwanie wg tytułu czasopisma i roku” (można wpisać np. tylko tytuł lub jego część).

Ilustracja 9. Indeksy wyszukiwawcze (rozwijane menu)

Źródło: (Bibliografia).

Wybrane do przeszukiwania indeksy są dobrane analogicznie do katalogu Biblioteki Śląskiej i nie powinny stwarzać większych problemów. Należy wyjaśnić mniej oczywistą opcję, związaną z przeszukiwaniem bazy poprzez indeks „Kartoteka” (ilustracja 10). Listę kartotek można wyświetlić, wybierając w zasadniczym formularzu indeks „Kartoteka”, a po prawej stronie przycisk oznaczony literą „s”, pod którym znajduje się „słownik”, czyli wykaz ujęty w formie tabeli. Kartoteki przygotowywane są dla mniejszej liczby rekordów, dla których nie warto tworzyć odrębnej podbazy. Po lewej stronie tabeli zamieszczona jest nazwa kartoteki, po prawej – powtórzenie nazwy bądź wyjaśnienie, co się w niej znajduje lub w jakim celu została utworzona. Aby przeszukać wybraną kartotekę, należy użyć opcji *Wybierz*.

Ilustracja 10. Wyszukiwanie według opcji „Kartoteka”

Źródło: (*Bibliografia*).

Bazę można także przeszukiwać według typu dokumentu (ilustracja 11). Na prezentowanej liście muszą znajdować się tylko te rodzaje źródeł, które znalazły reprezentację w bazie. Wykaz może być dowolnie modyfikowany przez administratora programu. Aby wyszukać według wybranego, jednego typu dokumentu lub wielu typów dokumentów, należy zaznaczyć tylko ten pożądaný. Przykładowo jeśli zasób ma być przeszukiwany pod kątem dokumentów ikonograficznych i filmów, trzeba odznaczyć pozostałe typy.

Ilustracja 11. Typy dokumentów

Źródło: (*Bibliografia*).

Wszystkie indeksy można łączyć przy użyciu wspomnianych już operatorów logicznych: „i”, „lub”, „oprócz”. Wyszukiwanie jest również możliwe poprzez maskowanie końcówek za pomocą znaku * (np. dla wszystkich odmian nazwy miasta „Katowice”, użytych w dowolnym miejscu opisu bibliograficznego, można wpisać w indeks „Opis bibliograficzny” słowo Katowic*, Katowi*, Katow* itd., by uzyskać wynik zawierający wszystkie odmiany tego słowa – Katowic, Katowice, Katowicach, Katowicami itd.). Znak maskowania * można stosować tylko na końcu słowa, a poprzedzony musi być minimum trzema znakami. Bazę można przeszukiwać z wykorzystaniem jednocześnie jednego do czterech indeksów, łącząc je wymienionymi wcześniej operatorami logicznymi.

Operacje na rekordach

Wyszukane wyniki prezentowane są w formie tabeli (ilustracja 12). Na górnej belce (ponad tabelą) pojawia się tzw. „Warunek”, czyli indeks, według którego baza została przeszukana, wraz z zadeklarowaną frazą lub hasłem (w zależności od przeszukiwanego indeksu), oraz liczba wyszukanych odpowiedzi (opisów, rekordów). Poniżej, po lewej stronie znajdują się standardowe klawisze, dzięki którym uzyskany wynik można: drukować, zapisać na dysku, przesłać na dowolny adres e-mail, dodać do schowka (na krótszy czas) lub zapisać jako strategię (na stałe). Umieszczone w tabeli opisy są ponumerowane (pierwsza kolumna). W drugiej kolumnie można odznaczyć rekordy, które chcemy usunąć bądź zachować do dalszej pracy. W następnej kolumnie wyświetlana jest ikona informująca o typie dokumentu, a w kolejnej znajdują się skrócone opisy bibliograficzne, które można ułożyć alfabetycznie (A–Z lub Z–A), za pomocą przycisku *Treść*. Możliwe jest też sortowanie chronologiczne wyników przy użyciu opcji *Rocznik* – dzięki temu opisy zostaną ułożone chronologicznie w sposób rosnący lub malejący, czyli od najwcześniej do najpóźniej wydanego dzieła (lub odwrotnie). Ostatnia kolumna to opcja *Wyświetl* – dzięki niej można przejrzeć: pełny opis bibliograficzny według różnych szablonów (opis formalny, etykiety, MARC), hasła związane (hasła formalne i przedmiotowe, deskryptory, słowa kluczowe) oraz klasyfikację, a ponadto recenzje, odniesienia do innych opisów, adnotacje połączone z linkowaniem do katalogu Biblioteki Śląskiej i zasobów cyfrowych różnych bibliotek (polskich i zagranicznych). Po sprawdzeniu (wyświetleniu) któregośkolwiek rekordu, w ostatniej kolumnie pod opisem *Wyświetl* pojawia się pomarańczowy okrągły znacznik sygnalizujący, że rekord był już wyświetlany. W prawym górnym rogu ekranu, poniżej liczby odszukanych rekordów pasujących do zapytania

Warunek: [02. Tytuł / Title]: katowice		Liczba odp.: 710	
Lp.	☐	Treść	Rocznik
41.	☐	[Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku. T. 2. Katowice, 1930] / W. Dobrowolska // Prz. Bibl. - R. 5, z. 1 (1931), s. 83	1931 Wyświetl
42.	☐	Sprawozdanie Ogólno-Miejscowej Kasy Chorych na miasto Katowice. - Katowice : nakładem Ogólno-Miejscowej Kasy Chorych na Miasto Katowice, 1934-1939.	1934 Wyświetl
43.	☐	Informator na miasto Katowice / [Antoni Zborowski, K. Mołyka] - Katowice : [b.w.], 1935.	1935 Wyświetl
44.	☐	Katowice // Bibliotekarz. - R. 6, nr 1-2 (1934/35), s. 25	1935 Wyświetl
45.	☐	Niechaj Katowice godnie uczcżą pamięć staropolskiego piewcy hutnictwa Walentego Róździerskiego / Ludwik Musiol // Polska Zachodnia. - R. 10, nr 316 (z dn. 17.11.1935), s. 7	1935 Wyświetl
46.	☐	Cieszyn-Katowice-Sosnowiec / Karol Kulisz // Ewangelik Górnośląski. - R. 6, nr 41 (1937), s. 333-334	1937 Wyświetl
47.	☐	Katowice, Teatr im. St. Wyspiańskiego [Dokument ikonograficzny] - Kraków : S.M.P., [1937].	1937 Wyświetl

Ilustracja 12. Lista wyników oraz standardowe klawisze związane z opcją *Szukaj*
Źródło: (*Bibliografia*).

użytkownika, znajdują się przyciski odsyłające do pierwszego bądź ostatniego rekordu uzyskanego wyniku wyszukiwania, a także do kolejnych (lub poprzednich) stron listy wyników. Takie same przyciski znajdują się na środku każdego przeglądanego rekordu.

Dodatkowo po lewej stronie ekranu, prócz wcześniej wspomnianych, mogą się znaleźć ikony: powrotu do listy wyników w indeksie „Autor” i „Hasło przedmiotowe” lub powrotu do ogólnej listy wyników (ze wszystkich opcji indeksowych) oraz ponownie *Schowek* (ilustracja 13). W tym miejscu można tylko dodawać rekordy do *Schowka*.

Ilustracja 13. Ikony odsyłające do list wyników i *Schowka*

Źródło: (*Bibliografia*).

Program daje dodatkową możliwość adnotowania rekordów i kojarzenia ich z obiektami w różnych bazach i serwisach, np. poprzez dodawanie recenzji, odsyłaczy do fragmentów dzieła przedrukowanego, fotografii, informacji o kolejnych wydaniach lub wydarzeniach. Dzięki takiej możliwości użytkownik, wyszukując jeden opis, może otrzymać rozbudowaną odpowiedź – rekord skupiający kilka powiązanych informacji i odesłań. Możliwości tworzenia rozbudowanego, poszerzonego opisu są nieograniczone.

Dokumenty ze względu na ich publiczną dostępność w zasobach cyfrowych można podzielić na te, które już znajdują się w domenie publicznej, i te, które jeszcze do niej nie trafiły. W drugim przypadku istnieje możliwość zamieszczenia pod opisem bibliograficznym linku do zasobu Biblioteki (w brzmieniu: „Zasób biblioteczny w katalogu Biblioteki Śląskiej w Katowicach”), tak aby użytkownik natychmiast mógł zostać przekierowany do katalogu Biblioteki Śląskiej, by zamówić dokument bez dodatkowego uruchamiania i wyszukiwania danego tytułu. Jest to spore udogodnienie, ponieważ w dużej mierze oszczędza czas użytkowników. Do dokumentów, które znalazły się już w domenie publicznej, można dodawać linki (w brzmieniu: „Dostęp on-line”) pozwalające na przekierowanie czytelnika bezpośrednio do serwisu, gdzie znajduje się pełny tekst. Ze względu na to, że Biblioteka Śląska posiada największy w regionie zasób silesiaków i pod jej nadzorem

Dla zobrazowania wspomnianych już, powiązanych, rozbudowanych opisów (ilustracja 14) odnoszących się do jednego wydarzenia niech posłuży bardzo wąskie zagadnienie, a mianowicie zdjęcie z III powstania śląskiego (ilustracja 15), wykonane na początku czerwca 1921 r. i przedstawiające powstańców i żołnierzy francuskich w Bytomiu-Szombierkach. Oryginalna fotografia znajduje się w *Zusammenstellung von Protokollen und Berichten über den dritten polnischen Aufstand im oberschlesischen Abstimmungsgebiet (Beginn am 3. Mai 1921). I Folge* ([Kattowitz 1921]) (ilustracja 16), przedrukowana została w „Der Oberschlesier” 1931 Heft 3 (ilustracja 17), a następnie wykorzystana na okładce publikacji *Górny Śląsk w latach 1918–1922. Bibliografia. Dopelnienia za lata 1979–2011* (Katowice 2011) (ilustracja 18). Do wszystkich powiązanych dokumentów można uzyskać dostęp poprzez kliknięcie w poszczególne linki znajdujące się pod opisem.

Ilustracja 14. Przykład rozbudowanego opisu utworzonego dla fotografii (zob. ilustracja 15) z odniesieniami (zob. ilustracje 16–18) – dodatkowe informacje zamieszczane są w adnotacji, a odniesienia w linkach pod opisem. Przykład dodatkowych powiązań można uzyskać poprzez opcję „Hasła związane”
Źródło: *(Bibliografia)*.

Ilustracja 15. Fotografia stanowiąca punkt wyjścia do utworzonego opisu (zob. ilustracja 14)

Źródło: *(Śląska)*.

Ilustracja 16. Źródło pochodzenia fotografii (zob. ilustracja 15)

Źródło: *(Śląska)*.

Ilustracja 17. Miejsce przedruku fotografii (zob. ilustracja 15)

Źródło: *(Śląska)*.

Ilustracja 18. Dodatkowe wykorzystanie fotografii (zob. ilustracja 15)

Źródło: *(Katalog Biblioteki)*.

Natomiast do źródeł związanych z III powstaniem śląskim dostęp można uzyskać poprzez wybór „Haseł związanych” (ilustracja 19), w tym przypadku – wybór tematu „Powstanie 1921 r. śląskie – źródła” (por. ilustracja 14). Wyświetla się wówczas lista powiązanych z tym tematem dokumentów.

Ilustracja 19. „Hasła związane” z tematem określającym opisywaną fotografię (ilustracja 15)

Źródło: (Bibliografia).

Zakończenie

Opisana wcześniej sytuacja stanowi przykład możliwości Bazy BRBS w zakresie łączenia w jednym opisie dodatkowych informacji związanych z danym obiektem, postacią lub wydarzeniem. Stosując tę metodę – dość powierzchowną, jednak dającą wstępny zarys tematu – można tworzyć pewne historie. Tyle że opowiedziane w sposób bibliograficzny.

Rozwój nowoczesnych technologii wpłynął na wszystkie aspekty procesów informacyjnych – zmienił się dostęp do informacji, ich aktualizacja, sposób udostępniania czy przetwarzania, bez niszczenia informacji pierwotnej. Nie bez znaczenia jest również korzystanie z jednej wyszukiwarki do zdobycia różnych typów informacji (bibliograficznej, pełnotekstowej, ikonograficznej) (Materska, 2007, s. 221). Baza BRBS wydaje się efektywnym i przyjaznym dla użytkownika narzędziem, służącym do rzeczowego uporządkowania i prezentowania informacji bibliograficznych udostępnionych w postaci elektronicznej. Pozwala na dostarczanie szybkiej, relewantnej (trafnej) i kompletnej informacji. Z punktu widzenia użytkownika, w dobie natłoku informacji, szumu informacyjnego, kiedy trudno wybrać poprawne i wartościowe dane, baza ta staje się źródłem, od którego można rozpocząć poszukiwania badawcze. Zawiera niejednokrotnie unikatową wiedzę na temat regionu śląskiego, dzięki czemu z pewnością będzie pomocna dla regionalistów, badaczy kultury, historii czy polityki, ale również dziennikarzy, pisarzy, nauczycieli i uczniów.

Literatura

- Bątkiewicz, T. (2010). „Bibliografia Śląska” (1960-2000). *Roczniki Biblioteczne*, 45, 255–274.
- Bibliografia Regionalna*. Pobrane z: https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/bibm21.p?ln=JP (12.09.2018).
- Kamińska-Wolny, J., Kurpiel, M., Henne, K. (2017). PROLIB w perspektywie na przyszłość. *Biuletyn EBIB* [on-line] 1, 1–6. Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/518> (12.09.2018).
- Katalog Biblioteki Śląskiej*. Pobrane z: https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo2_search.p?ID1=FILFLKJERIBLMJORKPJQNJI&ln=jp (12.09.2018).
- Kowalska, M., Kaczmarek, R. (2015). Od encyklopedii Województwa Śląskiego do Śląskiej Bazy Naukowej. *Śląsk*, (1), 65.
- Lis, R. (2015). *Encyklopedia Województwa Śląskiego i regionalny klaster informacyjny*. Pobrane z: <http://lib.psn.pl/Content/762/Encyklopedia%20Wojew%20C3%B3dztwa%20C5%9A1%C4%85skiego%20i%20regionalny%20klaster%20informacyjny%20-%20R.Lis.pdf> (12.09.2018).
- Magiera, A. (2017). Retrokonwersja i tworzenie dostępów do pełnych tekstów – stare i nowe zadania dla bibliografii regionalnych. *Nowa Biblioteka*, (4), 113–126.
- Materiały z III konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych, Warszawa II XII 1967* (1968). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Materska, K. (2007). *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Pierwsza konferencja naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 20–21 XI 1953. Referaty i dyskusja* (1956) Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Projekty Biblioteki Śląskiej. Pobrane z: <http://www.bs.katowice.pl/pl/projekty> (12.09.2018).
- Siwecka, D. (2015). *Światowy model informacji bibliograficznej*. Wrocław; Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Sprawozdanie Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1937* ([1938]). Katowice: [Śląska Biblioteka Publiczna].
- Sprawozdanie Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1938* ([1939]). Katowice: [Śląska Biblioteka Publiczna].
- Śląska Biblioteka Cyfrowa. Pobrane z: <https://www.sbc.org.pl/dlibra> (12.09.2018).

Tomanek, A. (red.) (2017) *Katalog śląskich czasopism... i nie tylko* (2017). Katowice: [Biblioteka Śląska]. Pobrane z: <https://sbc.org.pl/publication/343587> (12.09.2018).

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 27 maja 2019 r.

Anita Tomanek

The Silesian Library in Katowice

e-mail: Anita.Tomanek@bs.katowice.pl

<https://orcid.org/0000-0002-7675-308X>

**Using the database Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej
(Regional Bibliography of the Silesian Library) –
its content and functionalities**

Abstract: The theme of the article is the usage of the Regional Bibliography database of the Silesian Library, its content and functionality. The scheme of operations and search possibilities offered by the Database are presented. Available search options as well as storage and processing of gained information are discussed, as well as the possibilities of creating bibliographical lists. The Base was placed as one of the elements of the bibliographic system created in the Silesian Library. It also includes the bibliography of Silesia, developed in 1936 in Katowice, which are traditional and modern electronic sources of information about the region. The paper discusses historical and contemporary solutions used in the field of creating the bibliography of Silesia. Possibilities offered by the base put into the hands of users in 2017 – creating network connections between bibliographic records and full texts placed in digital libraries and linking with other passwords in independent regional information systems are presented. The possibilities of combining a bibliographic database and a library catalog of simultaneous search for an interesting topic are presented.

Keywords: Bibliografia Regionalna. Bibliographical database. Bibliographical description. Biblioteka Śląska w Katowicach. Digital library. Digital publication. Digitalisation. Online access. Regional bibliography. Silesian Library in Katowice